

Omat rahat – taloustaitokurssin diojen muistiinpanot

DIA 1

Suomessa ajatellaan, että jokainen on vastuussa omista raha-asioistaan. Suomessa sinun pitää maksaa veroja ja huolehtia omista laskuista. Sinun täytyy myös suunnitella ostoksia ja laskuja. Sinun pitää myös ilmoittaa Kelaan, jos tilanteesi muuttuu. Siksi on tärkeää opetella rahaan liittyviä taitoja.

Käytämme rahaa erilaisiin asioihin. Jotkut asiat ovat halpoja. Ne eivät maksa paljon. Toiset asiat ovat kalliimpia, eli ne maksavat paljon.

DIAT 3-10

Rahan pitää riittää moneen eri asiaan. Tässä kuvassa on erilaisia asioita, joihin pitää varata rahaa kuukauden aikana. Asuminen, matkakulut, ruoka, vaatteet, puhelinlasku, muut menot. Tuleeko teille mieleen muita asioita, mihin pitää varata rahaa?

On tärkeää maksaa tärkeimmät laskut ensin.

Niitä ovat asumisen kulut (vuokra, sähkö, vesi), ruoka, lääkkeet, puhelin ja matkakulut.

Kun olet maksanut tärkeimmät laskut, näet paljonko rahaa jää käytettäväksi muihin asioihin.

DIA 11

Ostoksia voi maksaa monella eri tavalla. Yksi tapa on käyttää käteistä rahaa. Toinen on maksaa pankkikortilla, jolloin maksu lähtee suoraan pankkitililtä. Ostoksen voi maksaa myös osissa. Sitä kutsutaan osamaksuksi. Osamaksu tulee yleensä kalliimmaksi kuin kertamaksu.

DIA 12

Tässä on kuva laskusta. Tunnetteko laskun tärkeät tiedot?

- Laskun lähettäjä: maksun saajan nimi
- Tilinumero: tili jolle maksat laskun
- Viitenumero: kertoo mikä lasku on kyseessä
- Eräpäivä: viimeinen päivä maksaa lasku
- Laskun summa: määrä joka pitää maksaa

DIA 13

Jos sinulla ei ole rahaa maksaa laskua, ota yhteyttä laskun lähettäjään. Voit tehdä laskun lähettäjän kanssa maksusuunnitelman. Se tarkoittaa, että sovitte yhdessä miten ja milloin maksat laskun.

Voit tehdä maksusuunnitelman monella tavalla. Voit sopia laskulle uuden eräpäivän, jolloin saat lisää maksuaikaa. Voit myös jakaa laskun osiin ja maksaa sen monessa erässä. Muista, että maksusuunnitelmasta voi tulla sinulle lisäkuluja.

Maksusuunnitelmien teko on laskun lähettäjälle arkipäivää. On tärkeää sopia laskusta ajoissa. Ota heti yhteys vuokranantajaan, jos et voi maksaa vuokraa niin kuin olette sopineet.

DIA 14

Suomessa pankkitili ja pankkitunnukset ovat henkilökohtaisia. Esimerkiksi ystävä ei saa lainata pankkikorttiasi. Voit siirtää rahaa ystävän tilille tai lainata hänelle käteistä rahaa. Muista pitää pankkikortti ja pankkitunnukset erillään toisistaan. Muista myös, että liikkeellä on huijareita, jotka yrittävät saada selville toisten pankkitietoja. Pankki, poliisi tai muu virallinen taho ei koskaan kysy pankkitunnuksiasi puhelimesta tai sähköpostilla.

DIA 15

Suomessa on helppo saada lainaa. Laina on rahaa, joka pitää maksaa takaisin. Lainatun rahan hinta on korko. Internetissä tarjotaan pikalainoja, jossa korko on tosi korkea. Sellaiset lainat tulevat todella kalliiksi. Laina voi jäädä maksamatta. Silloin puhutaan velasta. Jos velkaa on paljon, tulee paljon stressiä. Silloin kannattaa pyytää apua.

On kuitenkin tilanteita, joissa laina voi olla järkevä. Esimerkiksi opintolainan avulla voi opiskella ammatin. Jos lainaat rahaa ystäviltä, on hyvä sopia lainan ehtoista ja takaisinmaksusta.

DIA 16

Omaa taloutta on tärkeää suunnitella. Tärkeintä on tuntea omat tulot eli kuinka paljon rahaa tulee tilille sekä menot, eli kuinka paljon kuukauden aikana on pakollisia menoja. Taloutta voi suunnitella esimerkiksi niin, että merkitset kalenteriin tärkeät päivämäärät, jolloin saat rahaa Kelasta tai laskujen eräpäivät.

DIA 17

Sopimus on myyjän ja ostajan yhteinen päätös. Kun teet sopimukset, lupaat huolehtia maksuista ja muista sopimuksen ehtoista. Kaikista tärkeimpiä sopimuksia ovat kodin sopimukset, kuten vuokrasopimus, sähkö sopimus ja kotivakuutusta koskeva vakuutus sopimus. Myös puhelinliittymä on sopimus, jos et käytä etukäteen maksettua prepaid-palvelua.

DIA 18

Sopimuksen kesto vaihtelee. Määräaikainen sopimus kestää sen ajan, mikä sopimuksessa lukee. Esimerkiksi vuoden pituinen vuokrasopimus. Toistaiseksi voimassa oleva sopimus jatkuu siihen asti, että sopimus päätetään eli irtisanotaan. Sopimuksessa voi myös olla erilaisia ehtoja, joita pitää noudattaa. Ehto voi liittyä esimerkiksi vuokran korotuksiin. Ole tarkkana sopimusten kanssa. Et voi päättää määräaikaista sopimusta milloin tahansa.

DIA 19

On tärkeää huolehtia, että voimassa on vain yksi sopimus kerrallaan. Muuten maksat ylimääräistä. Voi olla, että et saa irtisanottua vanhaa sopimusta, jolloin maksat kahdesta sopimuksesta samaan aikaan. Jos olet epävarma, kysy apua. Sopimuksen irtisanominen kannattaa aina tehdä kirjallisesti.

Jos olet muuttamassa asunnosta toiseen, muista irtisanoa sähkö sopimus tai siirtää se uuteen asuntoon muuttoilmoituksella.

DIA 20

Myös Kelalla on sääntöjä, jotka voivat vaikuttaa sopimusten tekemiseen. Esimerkiksi perustoimeentulotuessa hyväksyttävät sähkölaskut koskevat normaalihintaista sähköä. Jos haluat tilata jonkinlaisen erityissopimuksen, joudut maksamaan erotuksen itse.

DIA 21

Sähkölasku on yksi tärkeimmistä laskuista. Jos jätät sähkölaskun maksamatta riittävän pitkän aikaa, sähköt voidaan katkaista. Sähköjen katkaisusta varoitetaan aina etukäteen, joten ehdit sopia erääntyneistä maksuista. Jos sähköt on katkaistu, niiden kytkeminen takaisin päälle maksaa monta sataa euroa.

DIA 22

Jos et maksa vuokraa, voit tulla hädetyksi. Häätö tarkoittaa sitä, että asunosi tyhjennetään ja sinun täytyy muuttaa pois asunnosta. Siksi vuokra on kaikista tärkein lasku.

DIA 23

Jos et maksa laskua, voit saada maksuhäiriömerkinnän. Se tarkoittaa, että rekisteriin ilmoitetaan että olet jättänyt laskun maksamatta. Merkintä on voimassa monta vuotta ja se voidaan uusida, jos laskua ei ole edelleenkään maksettu. Rekisterin tietoja ei saa nähdä kuka tahansa. Tiedot saa nähdä vain silloin, jos niiden tarkistamiselle on lakiin perustuva syy. Esimerkiksi vuokranantajat, pankit ja työnantajat saavat katsoa tietoja. Maksuhäiriömerkintä voi pahimmillaan estää työpaikan saamisen.

Jos sinulla on maksuhäiriömerkintä, sinun on vaikea saada osamaksusopimuksia tai luottoa, vuokra-asuntoa tai vakuutuksia tai avata puhelin- ja nettiliittymiä.

DIA 24

Raha voi aiheuttaa riitoja. Siksi rahasta kannattaa puhua läheisten kanssa. Älä koskaan lainaa tai anna läheisillesi rahaa, jonka tarvitset omiin pakollisiin menoihisi.

DIA 25

Perheen raha-asioista on hyvä sopia yhdessä. Ei ole yhtä oikeaa tapaa huolehtia raha-asioista. Se on tärkeää, että asioista on sovittu ja tilanne on kaikkien mielestä reilu. On hyvä sopia seuraavista asioista:

- Miten hoidatte perheen raha-asiat?
- Onko teillä oma vai yhteinen tili?
- Miten maksatte yhteiset menot?
- Onko teillä omaa rahaa käytössä?
- Miten ja mihin säästätte?

DIA 26

Erityisesti lapsille kannattaa puhua rahasta. Lapsi tarvitsee apua, jotta hän oppii rahaan liittyviä asioita. Pienen lapsen kanssa voi leikkiä kauppaleikkejä. Lapselle voi kertoa, että jokaisella perheellä on oma tapa toimia. Kerro, mikä on teidän perheenne tapa. Mieti yhdessä lapsen kanssa, mikä on tarpeellista ja mikä ei.

DIAT 27-28

Lopuksi voidaan pelata yhdessä lautapeliä. Pelissä asetellaan pelikortteja pelilaudalle sen mukaisesti, mikä on välttämätöntä eli mitä ilman ei voi elää, mikä on tarpeellista eli mitä ilman on vaikea elää ja mikä on turhaa eli mitä ilman voi elää. Voitte jakautua ryhmiin ja nostaa yhden pelikortin kerrallaan. Miettikää yhdessä, onko kortin asia välttämätön, tarpeellinen vai turha.

Välttämätön, tarpeellinen, turha -pelin tulostettavan pelilaudan ja pelikortit sekä pelin digiversion löydät [täältä](#).